Remonstrantse Gemeente Rotterdam
Zondag 17 november 2019.

Voorganger: Dr. Tjaard Barnard
Organist: Willem Christian Meyboom

Liturgie 1

Thema: Zonder God…

Orgelspel

Welkom en aansteken van de kaars door een kerkenraadslid

Iedereen gaat staan

Openingslied Psalm 84: 1, 2 en 6

Votum en Groet
Onze hulp is in de naam van de Heer
die hemel en aarde gemaakt heeft,
die trouw houdt tot in eeuwigheid
en die niet loslaat het werk van zijn handen.

Genade zij u en vrede
Van God onze Vader
En van Jezus Christus, de Heer.
Amen.

Antwoordlied Tot U, Heer, is ons hart gericht

Iedereen gaat weer zitten

Inleidende Lezing, zondag 10 Heidelbergse Catechismus
27
Wat bedoel je met de voorzienigheid van God?
Gods voorzienigheid is de almachtige en overal aanwezige kracht van God,
waardoor Hij de hemel en aarde, inclusief alle schepsels, onderhoudt en regeert.
Niets gebeurt toevallig,
maar vanuit Zijn Vaderlijke hand ontvangen wij alle dingen:

- het groeien van bomen en planten
- regen en droogte
- vruchtbare en onvruchtbare jaren
- eten en drinken
- gezondheid en ziekte
- rijkdom en armoede

28
Wat hebben wij eraan om te weten dat God alles geschapen heeft en het nu nog steeds door Zijn voorzienigheid onderhoudt?
Dat wij in tegenspoed geduldig
en in voorspoed dankbaar mogen zijn.
In alles wat ons nog kan overkomen mogen wij verwachting hebben
van de goede zorg van onze trouwe God en Vader.
Geen ander schepsel zal ons kunnen scheiden van Zijn liefde,
omdat alle schepsels zó in Zijn hand zijn,
dat zij tegen Zijn wil in niets kunnen doen.

Gebed:
Eeuwige God,
Als wij hier als uw gemeente bij elkaar komen, klinken er vele woorden. Grote en kleine woorden. Grote woorden uit de traditie, die het allemaal zo stellig zeggen. Woorden die het zo goed weten, hoe het allemaal zit. Waar het vandaan komt en waar het heen zal gaan. En u wordt met uitroeptekens aangesproken.

Wij zelf spreken meestal kleine woorden. We weten het niet zeker. Het ligt veel meer open voor ons. Zou u bestaan? Zou u ons dragen. Komt alles eigenlijk wel goed? We vragen er naar, aan u. Maar we weten niet waarop we mogen hopen. We willen niet onszelf bedriegen. En we willen onze hoop op u niet loslaten. We spreken u aan met een vraagteken.

Geef ons, o God, de kracht om die woorden naast elkaar te laten staan. Geef ons de kracht om zonder antwoorden verder te gaan. Om het met vragen te doen. Maar tegelijkertijd om de grote woorden ook niet af te schrijven. Trek ons naar u toe, met vragen en antwoorden. Want in die antwoorden kwamen mensen voor ons, u op het spoor.

Geef ons het besef, dat het ergens over gaat. Geef ons de ervaring dat u ons trekt. Houd ons dichtbij u.
Want zonder u kunnen wij niet.
Amen.

Lied 906: 1 en 5 God is tegenwoordig

Lezing uit Woorden bij de dood:
Te allen tijd en overal komt waar het leven kwam, de dood. Hij breekt het kostbare, broze leven af. Hij komt verwacht of onverwacht; als vijand of als vriend; ondanks ons mensen of door mensenschuld. Maar hoe hij komt, hij is of wordt mee opgenomen in het plan van God. Hierdoor is hij geen einde, doch overgang; brengt geen scheiding slechts, doch ook hereniging; en voert niet tot vernietiging, doch tot vernieuwing in het licht.

Lied 906: 6 en 8

Bijbellezing: Mattheus 10: 24-33
24Een leerling staat niet boven zijn leermeester en een slaaf niet boven zijn heer.
25Een leerling moet er genoegen mee nemen te worden als zijn leermeester, en de
slaaf als zijn heer. Als ze de heer des huizes al Beëlzebul genoemd hebben,
waarvoor zullen ze dan zijn huisgenoten wel niet uitmaken? 26Wees dus niet bang
voor hen. Want niets is verborgen dat niet onthuld zal worden en niets is geheim
dat niet bekend zal worden. 27Wat ik jullie in het duister zeg, spreek dat uit in het
volle licht, en wat jullie in het oor gefluisterd wordt, schreeuw dat van de daken.
28Wees niet bang voor hen die wel het lichaam maar niet de ziel kunnen doden.
Wees liever bang voor hem die in staat is én ziel én lichaam om te laten komen in
de Gehenna. 29Wat kosten twee mussen? Zo goed als niets. Maar er valt er niet
één dood neer als jullie Vader het niet wil. 30Bij jullie zijn zelfs alle haren op je
hoofd geteld. 31Wees dus niet bang, jullie zijn meer waard dan een hele zwerm
mussen. 32Iedereen die mij zal erkennen bij de mensen, zal ook ik erkennen bij
mijn Vader in de hemel. 33Maar wie mij verloochent bij de mensen, zal ook ik
verloochenen bij mijn Vader in de hemel.

Lied 981 Zo lang er mensen zijn op aarde

Preek
Vorige week was ik bij een debatmiddag bij de Protestantse Theologische Universiteit. Daar debatteerden twee theologen over de noodzaak van de kennis van Bijbels Grieks en Hebreeuws voor predikanten. Aan de ene kant stond de vrijzinnige Jan Offringa die betoogde dat je best een eind kwam met een paar goede vertalingen en dito commentaren, aan de andere betoogde, met al het retorische vuur dat hij in zich had, Ad van Nieuwpoort – in 2021 gaat hij hier bij ons voor – dat het volstrekt onmogelijk was om zonder die kennis van de

grondtalen als theoloog iets zinnigs te vertellen over de Schriften. Het was, zei hij, alsof je je kind naar vioolles zou sturen, naar een muziekdocent die geen noten kon lezen. U begrijpt, de stemming zat er direct in!

Toen ik een paar jaar geleden preekcollege gaf voor doopsgezinde en remonstrantse studenten werd ik geconfronteerd met studenten die de grondtalen niet beheersten. Een van hen preekte over het Bijbelgedeelte dat ik u daarnet voorlas. Over die twee musjes. Ze begon haar preek met te vertellen, dat ze in de verschillende vertalingen twee varianten had gevonden. In de vertaling van het Bijbelgenootschap uit 1951 staat het volgende vermeld:

Worden niet twee mussen te koop aangeboden voor een duit? En niet één daarvan zal ter aarde vallen zonder uw Vader.

De Nieuwe Vertaling uit 2004 leest echter:
Wat kosten twee mussen? Zo goed als niets. Maar er valt er niet één dood neer als jullie Vader het niet wil.

Als het allebei in een gedrukte Bijbel staat, zal het allebei wel kunnen, was haar conclusie. En zij koos voor de eerste versie, 'zonder uw Vader' en hield een preek waarin zij uitlegde dat God niet zomaar voor alles hier op aarde verantwoordelijk te houden was. God wist alles, maar het onheil wilde Hij zeker niet.

Heel tevreden was ik niet over deze oplossing en daar zal ik u in het vervolg van deze preek meer over vertellen. Nu we toch uit de Heidelberger lazen, zal ik vandaag maar eens in drie delen preken.

1 Wat staat er nu eigenlijk over die mussen?
2 Helpt het ons als God het alleen maar weet?
3 Waar blijft ons geloof?

Deel 1
Wat staat er nu eigenlijk over die mussen?
Vergeef het me, daarvoor moeten we even wat dieper in de tekst duiken dan we normaal gesproken doen. Letterlijk staat er: en geen een van hen valt op de aarde, zonder de Vader. De grote vraag is nu wat dat betekent. Niet een van hen valt, zonder de Vader. Wat betekent dat, zonder de Vader. Het Nederlands vraagt hier om een constructie met een werkwoord. Zonder dat de Vader het wil? Zonder dat de Vader het weet? Zonder dat de Vader het ziet?

Voor moderne mensen, die een beetje twijfelende manier van geloven hebben, is het meest aantrekkelijk om de rol van de hemelse Vader hier te minimaliseren. Als de Heer, bij wijze van spreken, met een luchtbuks klaarstaat om te maken dat

één van die musjes valt, vinden we dat een vervelend godsbeeld. Moderne mensen zullen hier graag de Vader wat naar de achtergrond laten schuiven. De Vader wil niet dat dat musje valt, ook liever niet dat Hij er wat aan deed of wat aan gedaan kon hebben. De meeste moderne mensen lezen graag: zonder de Vader als: dat de Vader het wel ziet en weet, maar dat Hij er niets aan kan doen.

Maar is dat wat de schrijver hier heeft bedoeld? Er zijn twee manieren om dit probleem op te lossen. De eerste vraag is hoe het Griekse voorzetsel 'zonder' normaal gebruikt wordt. Het tweede is je afvragen hoe het beeld van God was voor de Bijbelse schrijver in het bijzonder en hoe het beeld van goden in het algemeen in die tijd was. Ik zal u vanmorgen de details besparen, maar de geleerden zijn het erover eens, dat het volstrekt duidelijk is, dat de schrijver bedoelt te zeggen dat er geen musje naar beneden kan vallen, zonder dat God er de hand in heeft gehad. Goden zijn in die tijd namelijk wezens die wat doen, die macht hebben en die niet alleen toekijken. Voor ons gelovig en theologisch een probleem, voor de bijbeluitlegger niet. Er staat wat er staat en er is bedoeld wat er is bedoeld en daar moeten wij het maar mee doen…

Deel 2

Maar zou het ons geholpen hebben, als God alleen maar wist, in plaats van deed? Dat is een van de meest centrale vragen uit het geloof. Hoe ga je om met het kwaad. Is er werkelijk kwaad in de wereld of denken wij dat maar. Of is het zo, dat er geen goed kan zijn zonder kwaad. Of zit in al het goede ook het kwade, en in al het kwade ook het goede. U begrijpt: we zijn vanmorgen in de ingewikkeldste vragen verstrikt geraakt.

Deze vraag wordt het meest pregnant gesteld in de vorm: kun je nog geloven na Auschwitz? Als er een God zou bestaan, dan zou die dit toch hebben moeten tegenhouden? Heel respectabele joden hebben het geloof na de oorlog vaarwel gezegd, even respectabele joden zijn juist doorgegaan.

In de traditie worden er allemaal antwoorden gegeven. Het hele boek Job behandelt deze vraag. Kan het zo zijn, dat een mens kwaad ondervindt door God? Wat is Gods rol daarin? De kern van het boek Job is het grootste gedeelte. Daarin wordt verteld over de rechtschapen Job die allerlei ellende ondervindt. En dat terwijl hij zichzelf beschouwt als een goed mens. Pagina's lang volgen jammerklachten aan het adres van God. Kort samengevat zegt hij: God, je hebt je niet aan onze afspraak gehouden. Ik zou goed leven, jij zou goed voor me zorgen. Uiteindelijk eindigt dit gedeelte van het boek met het zogeheten antwoord uit het onweer. Op een gegeven moment wordt het God te gek. Hij antwoordt door Job zijn plaats te wijzen. Wat weet jij nu eigenlijk van deze wereld? Waar was jij, toen

ik aan het scheppen was. Wie ben jij eigenlijk, dat jij mij meent te kunnen aanklagen. En Job wordt stil in ootmoed. God heeft gesproken. Hij herroept zijn woorden en doet boete, in stof en as.

Deze oplossing van het probleem was voor latere lezers niet meer overtuigend. En zij hebben, om het oude verhaal heen, een nieuwe raamvertelling gemaakt. Een verhaal dat alles moet verklaren. Een verhaal dat anders, beter afloopt. En dan volgt het verhaal zoals we het kennen. En als u het niet kent, leest u vanmiddag eens het boek door in een vlotte, moderne vertaling, het is zeer de moeite waard.
Nu begint het verhaal in de hemel waarin de oppergod in zijn troonzaal de vergadering van goden voorzit. Ook de Satan komt en er ontstaat die merkwaardige weddenschap. God en Satan zagen hoe vroom Job was. Maar, zo zegt de Satan, dat raadt je de koekoek. Pak hem zijn welvaart af en zijn geluk, dan is die vroomheid zo voorbij. En zo gebeurt het.
Ook aan het slot van het boek wordt er nog een stukje bijgeschreven. Daarin is het niet Job die boete doet, maar God. Job wordt in ere hersteld. Er komt een nieuwe vrouw, er worden nieuwe kinderen geboren. Job eindigt zijn leven in rijkdom, oud en der dagen zat. God heeft boete gedaan en naar oudtestamentische wetten Job twee keer terugbetaald wat hij hem afgenomen had. Deze schrijvers konden niet leven met een onbetrouwbare God, die niet het goede zou doen.

Dit is het spanningsveld waarin we altijd zullen staan. Is het gebeuren in de wereld, met daarin de plaats van God, zo groot dat wij het gewoonweg niet kunnen begrijpen, of proberen we God meer aan te passen aan onze menselijke maat, zodat we hem begrijpen? Een voorbeeld daarvan is het vertalen met ‘zonder God’ als het gaat om die mussen. Een ander voorbeeld is de aanpak van de bekende rabbijn Harold Kushner die dertig jaar geleden afscheid nam van een machtige, laat staan een almachtige God. God is aanwezig in het lijden. God ondersteunt ons. Maar God kan niets daaraan doen. De ellende overkomt ons. Als het kwaad goede mensen treft.

In zekere zin, maar u begrijpt dat ik hier tastend en zoekend formuleer, is de oplossing van Kushner niet heel erg bevredigend. Je moet haast wel de vraag stellen: wat heb ik nu eigenlijk aan zo’n God die niets kan en die niets doet? Het beeld staat ook wel ver af van veel Bijbelse beelden.

Maar goed, het alternatief is net zo moeilijk. Ik las de mooie woorden uit de Heidelbergse Catechismus. Ja, u hoorde het goed, ik sprak van mooie woorden. Ik vind het mooie woorden omdat ze geschreven zijn vanuit een diepe vroomheid. Vanuit een besef dat het geheel groter is dan wij kunnen begrijpen. Vanuit de ootmoed dat wij dingen in de hand van God moeten leggen, die we niet begrijpen.

Dat op de een of andere manier, wat er ook gebeurt, het wel goed is bij God. In zijn hand geborgen. Dat zijn we. Wat ons ook overkomt.

Fraai wordt dit in bevindelijker kring uitgedrukt met de woorden: het is geen vreemde die het je aandoet. Tenslotte geeft God ook kracht naar kruis. Dat klinkt misschien wel ver weg, maar laat ik eerlijk zijn, ik kom deze gedachte, dit diepe geloof ook tegen in onze geloofsgemeenschap. Mensen kunnen dingen dragen en verdragen die je voor onmogelijk zou houden. Maar die kracht wordt soms geschonken.

Een tussenoplossing vinden we in die prachtige, remonstrantse woorden bij de dood. Ze klinken al zo'n tachtig jaar in ons midden. Ik vind het diepzinnige woorden, die niets willen verbloemen. Ze spreken heel realistisch over de dood, die kan komen als vijand of als vriend. Maar hoe zit God dan in die dood, of breder gezegd in het lijden van deze wereld?
De dood is, of wordt, mee opgenomen in het plan van God.
Er wordt nadrukkelijk ruimte gekozen voor de twee mogelijkheden. Of God heeft de hand erin, maar dan is het Gods plan dat ons draagt. Of het overkomt ook God, als het ware, en dan wordt het leed mee opgenomen in zijn plan.

Deel 3
Wat betekent dit alles voor ons geloof?
Voor mijn gevoel gaat het hier om vragen waarbij geen eenvoudig antwoord te geven is. Ik kan heel goed begrijpen, dat mensen afhaken bij een God die als een grote marionettenspeler alles hier op aarde aanstuurt. Dat klinkt ook wel heel ingewikkeld.
Het alternatief dat God na de Schepping een eindje is gaan fietsen en hier verder niets meer doet, is ook best lastig. Er zijn mensen die zich in ellende enorm Godverlaten voelen. Alles is hen afgenomen. Zelfs hun geloof. Maar er zijn ook mensen, die juist op de diepste bodem van de put iets warms ervaren. Iets of iemand die hen vasthoudt. Die hen draagt en die hen weer op weg helpt.
God alles touwtjes in handen geven, maakt ons misschien fatalistisch. God alles uit handen slaan, laat uiteindelijk ook ons met lege handen zitten.

Ik keer nog even terug naar het verhaal van Jezus waar we mee begonnen. Ik heb u lastig gevallen met allerlei dogmatische overwegingen en gedachten. Maar als we teruggaan naar het verhaal, dan staat er slechts één boodschap centraal. Er is een zin die drie keer terugkeert.

Wees niet bang!
Wees niet bang voor de duivels.

Wees niet bang, voor wie wel je lichaam kunnen schaden, maar niet je geest.
Wees niet bang, want jullie zijn voor God van grote waarde.

De vragen van alle ellende, in ons leven en in de wereld, de filosofische vraag naar de zin van het lijden, al die grote vragen over wat God al dan niet doet, die worden eigenlijk niet gesteld door Jezus.

Er klinkt driemaal de aanmoediging: wees niet bang.
Het zijn woorden die telkens in de Bijbel weer voorkomen. Volgende maand horen we de engelen het weer zeggen: tegen Zacharias, als hij de geboorte van Johannes de Doper aankondigt, tegen Maria als Gabriël vertelt dat ze zwanger zal worden. Tegen de herders in het veld. Wees niet bang. Over twee weken vindt u AdRem op de mat met dit thema.

Het is alsof Jezus voorbij gaat aan alle grote vragen en alleen maar zegt: uiteindelijk is het goed. Uiteindelijk hoef je niet bang te zijn. Uiteindelijk gebeurt er niets zonder God dat God erbij hoort.

Helpt dat ons bij ons nieuwsgierige vragen hoe het allemaal zit? Helpt het ons altijd als we in de ellende zitten? Ik ben bang van niet!

Maar misschien helpt het ons ten diepste wel, als we alles durven los te laten. Als we durven te vertrouwen. Moeten we dat zomaar doen?

Ik denk het niet. Want ons geloof is veelal gebaseerd op ervaringen die we af en toe hebben en af en toe ook niet. Wij allen kennen momenten dat we ons gedragen wisten. Dat we ervoeren: we staan er niet alleen voor. Momenten die we eerder meemaakten, zullen we later ook mee maken.

Dat is wat ons hier gezegd wordt: Wees niet bang, want in Gods ogen ben je waardevol. Daarmee is niet alles gezegd, maar misschien wel het belangrijkste!
Amen.

Orgelspel

Stilte

Gebeden, afgesloten met gezamenlijk gebeden Onze Vader:
Eeuwige God,
Als we samen zijn voor u, willen we ons voor u uitspreken.
We willen u danken voor deze wereld. We zien haar schoonheid, we zien haar samenhang. We zien alle schoonheid die van u spreekt. We ervaren warmte en liefde van onze medemensen. We zijn dankbaar dat we er zijn.

Maar tegelijkertijd zien we ook zoveel dat niet klopt.
We zien ziekte en dood. We zien ellende en armoede.
Mensen zijn in de rouw gestort en leven in verdriet.
Mensen zijn angstig en weten niet hoe ze verder moeten.
Mensen worden in de steek gelaten en zitten gevangen in hun eigen gedachten.

Help ons, om mens te zijn voor onze medemens.
Om te dragen, waar we kunnen helpen.
Om warmte te brengen, waar kilheid heerst.

Wilt u zich over ons mensen ontfermen, zoals u dat altijd hebt gedaan.
Wil ons laten ervaren, dat u ons draagt, dat u met ons bent, dat u ons kent.
Dat we niet alleen in deze wereld staan.
Dat we niet bang hoeven te zijn.

In de stilte willen we bidden.
In de stilte noemen we namen.
We leggen onze gedachten, woorden en gebeden bij u neer, zodat we niet meer bang hoeven te zijn.

Zo bidden wij u in de stilte

[…]

Samen met heel uw kerk, van alle plaatsen en tijden, bidden we met de woorden van Jezus:

Onze Vader, die in de hemel zijt,
Uw naam worde geheiligd;
Uw koninkrijk kome;
Uw wil geschiede
Op aarde zoals in de hemel.
Geef ons heden ons dagelijks brood.
En vergeef ons onze schulden
Zoals ook wij onze schuldenaars vergeven.
En leid ons niet in verzoeking,
Maar verlos ons van de boze
Want van U is het koninkrijk en de kracht
En de heerlijkheid
In eeuwigheid.
Amen.

Mededelingen en collecte

Iedereen gaat staan

Lied 909 Wat God doet, dat is welgedaan

Uitzending en zegen
Bevestigen wij dan ons geloof in een leven van liefde.
Aanvaarden wij onze verantwoordelijkheid voor onze geloofsgemeenschap,
haar taak in deze wereld met haar noden.
En gaan wij van hier naar ons huis en onze levensopdracht,
Onder Gods zegen

De Heer zegene en Hij behoede u.
De Heer doe zijn aangezicht over u lichten en zij u genadig.
De Heer verheffe zijn aangezicht over u en geve u vrede.
Amen.

Antwoordlied 978: 4

Orgelspel

Collecte bij de uitgang: ten behoeve van het werk van de Remonstrantse Gemeente Rotterdam